

АГЕНЦИЈА Ројтерс је у августу као ударну вест пласирала информацију да ће тест-постројење компаније "Рио Тинто" за добијање литијума из руде јадарит бити упућено у Србију.

Изнета је процена да ће пилот-пројекат "Јадар" катапултирати рударског гиганта са седиштем у Лондону, који се до сада није бавио литијумом, међу "топ 10" произвођача сировине за батерије.

Ова вест се муњевито проширила по пословним порталима јер је литијум "злато 21. века", основна сировина за батерије аутомобила, рачунара и мобилних телефона.

- То није велики рудник, али из литијумске перспективе биће највећи произвођач у Европи најмање десет година - рекла је новинарима Синеад Кауфман, извршна директорка Одељења за минерале у "Рио Тинту".

Убрзо је уследила нова ударна вест о пројекту "Јадар" у утицајним западним агенцијама и порталима, да отварање рудника и прерада руде литијума изазива подозрење и протесте у делу српске јавности, због страха од еколошких катастрофа какве је "Рио Тинто" већ изазивао на Мадагаскару, Новој Гвинеји и другим земљама где је експлоатисао минералне сировине.

Изнова се наглашавало да је овај пилот-пројекат први посао са литијумом који предузима велика компанија специјализована за руде гвожђа, бакра, злата, бора, дијаманте и уранијум.

Уследио је низ репортажа у важним агенцијама и медијима које приказују судбину сељака у долини Јадра који стрепе од отварања рудника и загађења. "Дојче веле" је пред долазак канцеларке Ангеле Меркел у прилогу, не случајно, нагласио да је немачким возачима важно да се литијум у батеријама њихових возила добија на еколошки начин. Наведене су и процене немачких министарстава да би производња литијумске сировине за батерије у Јадру била важан корак у смањењу зависности ЕУ од Кине, највећег светског прерађивача литијума и батерија. То је звучало сагласно са најавама српских званичника да ће се, уз рудник јадарита, градити и фабрике батерија и електричних аутомобила, о чему су се водили разговори на највишем нивоу између челника "Рио Тинта" и Србије. Међутим, на питање "Новости" да ли ће ова компанија учествовати у том сегменту производње и да ли су постигнути неки конкретни договори, из "Рио Тинта" су нам дипломатски одговорили:

- "Јадар" ће производити литијум који ће бити квалитета погодног за израду батерија, и због тога може бити важан чинилац у том ланцу. Иако у портфолију наше компаније нису ни производња батерија за електрична возила, ни производња аутомобила, подржавамо потенцијал за економски развој Србије у том правцу. Допринос који томе наша компанија може дати је у вишегодишњем искуству и експертизи коју поседујемо.

Пословни аналитичари уочавају да се од прошле године нешто битно мења у медијском представљању долине Јадра као литијумског елдорада. Од 2004. када је ту пронађен нови минерал назван јадарит са високим садржајем литијума, бора и натријума, о њему су прављени хвалоспеви. На откривању технологије за економски исплативо експлоатисање руде, по наводима "Рио Тинта", током 15 година било је ангажовано стотине врхунских стручњака, урађене су хиљаде испитивања узорака, написани томови научних радова. За то време није се чуо ниједан глас против отварања рудника у плодној долини Јадра, али када је његово отварање постало догледно, дошло је до преокрета. Политичари који су били на власти док су истраживања трајала и подржавали их, сада су одједном у опозицији открили своју еколошку душу. Појавили су се и "професионални еколошки револуционари" који су на одбрани животне средине почели изградњу политичких каријера.

Дошло је до политизације и започео је медијски рат у коме су, као у сваком рату, као прве жртве пале истина и разум. Створена је узаврела атмосфера у којој су заговорници

рударења етикетирали и врхунске научнике као злонамерне незналице, јер су рационално и аргументовано указивали на могуће негативне последице експлоатације и прераде руде у Јадру, не само еколошке, већ и социјалне и материјалне. Они су подсећали на катастрофе у долини Јадра из 2010. и 2014. када су бујице проваљивале стару депонију рудника у Зајачи и отровним отпадом загадиле воду, тло и све живе организме, укључујући и људе.

На истом бујичном простору, планиране су и депоније новог рудника, па је упозорење у најмању руку разумно. Међутим, сујете и страсти су узавреле, а јадарит је постао српски минерал раздора. Заступници и противници рударења се гледају преко медијских нишана, док у позадини део становника јадарских села продаје имања "Рио Тинту", а други најављује да ће их само мртве однети са њихових имања од којих живе читаве породице. Оваква навијачка атмосфера најмање користи рационалној процени ризика и добити и доношењу разумних одлука.

- Актуелне острашћене полемике се воде око нечега што званично још не постоји, јер је једини заиста валидан документ пројекта "Јадар" за сада елаборат о резервама минералних сировина - каже геолог Предраг Мијатовић, стручњак Геолошког института Србије.

- Тај елаборат казује само да руде одређеног квалитета има на одређеном месту, у одређеној количини. То је једино поуздано. Званичну информацију о начину како "Рио Тинто" намерава да обавља експлоатацију, прераду и какве ће мере да спроводи на заштити животне средине, имаћемо тек када компанија представи студије о

изводљивости и утицају на животну средину, као и главни рударски пројекат. Тек тада ће моћи аргументовано да се расправља.

Да изградња подземног рудника, постројења за прераду и експлоатација јадарита не могу да започну пре добијања неопходних дозвола потврдили су нам и у "Рио Тинту":

- У скорије време предстоји завршетак студија о процени утицаја на животну средину, а након што буду готове, према законској процедури, биће дате на увид јавности и биће предмет јавне расправе свих заинтересованих страна. Сугестије и коментаре ће након јавне расправе разматрати комисија оформљена од стране ресорног Министарства, након чега се може затражити допуна или корекција студије, она може бити одбачена или усвојена. Без одобрене Студије о утицају на животну средину пројекат Јадар неће моћи да пређе у наредну фазу, односно није могуће започети изградњу.

У компанији објашњавају да "интегрисано континуално хемијско пилот постројење", чије је допремање најављено из Аустралије, заправо лабораторија помоћу које се може практично видети како се из руде јадарита добијају крајњи производи.

- Оно неће служити за прераду, нити ће се користити у фази експлоатације, већ ће бити намењено обуци запослених, а у плану је и да буде доступно домаћој научној и стручној јавности ради даљег усавршавања и освајања нових знања и технологија - кажу у "Рио Тинту".

У овој компанији истичу и да су посвећени "заштити животне средине, декарбонизацији и борби за смањење утицаја климатских промена. У склопу тог ангажмана, улажемо знање и средства у развој иновативних и одрживих решења за отпад".

- Депонија индустријског отпада је пројектована тако да се осигура минимални утицај поплавних вода, а око саме депоније ће бити заштитни насип који се пројектује у складу са највишим глобалним стандардима, тако да одговори на максималне могуће поплавне догађаје - наглашавају у "Рио Тинту".

Међутим, неки од водећих српских научника су другачијег мишљења. Академици Владимир Стевановић, биолог, Богдан Шолаја, хемичар, и Велимир Радмиловић, технолог, сматрају да ће Србија од рудника имати више штете него користи, а да су фабрике на дугом штапу. По њиховом мишљењу, поред неповратне еколошке штете на тлу, јаловишта би угрозила највећа подземна водоизворишта у Мачви.

Декан Шумарског факултета проф. др Ратко Ристић, стручњак за ерозију и бујице, упозорава да су депоније опасног отпада у просторном плану постројења "Рио Тинта" планиране на бујичном подручју:

- Немогућа је изградња брана и бедема који ће гарантовати стопостотну сигурност од бујица.

Ако бујица провали депонију токсичног отпада, вода ће отровне материје коритом Јадра однети у Дрину, а ова ће их унети у Саву и угрозити водоснабдевање Шапца и Београда.

Подаци из јавних докумената "Рио Тинта" указују на намере компаније да прави брда од токсичне јаловине, иако је јасно да ће ветар, еолска ерозија, са њих неизбежно разносити честице које ће контаминирати веома широк простор који је густо насељен. Због навођења ових очигледних проблема назван сам арогантном незналицом, али моје етикетирање их нажалост неће решити. Ако се буде радило како је до сада најављивано, последице у ширем простору Подриња ће бити катастрофалне.

Занимљиво је да је "Рио Тинто" ипак позитивно реаговао на неке Ристићеве примедбе. У најновијем саопштењу компанија је најавила алтернативно решење за одлагалиште отпада Штавице, које је првобитним просторним планом смештено у бујично подручје.

Рударско-геолошки стручњаци признају да апсолутно безбедног рударства нема, али да је ризик вредан користи која ће отварање рудника донети привреди, уз обавезну напомену да уз њега мора да се изгради и фабрика батерија. Без ње, извоз сирове руде исплатив је компанији, али не и Србији. Рударски експерти сматрају да ће рудник литијума донети држави огромну корист, кроз приход у буџету и отварање нових радних места, а уверени су да се уз помоћ модерних технологија, руднички отпад може складиштити безбедно, као и да се вода употребљена у индустријском процесу може

пречистити.

- Откриће јадарита је равно открићу нафте, он је потенцијални извор богатства за нашу земљу - каже геолог проф. др Драган Миловановић. - Генерално важи да само ископавање минералне сировине, камена, из земље није фактор ризика, већ њена прерада, коју треба строго контролисати.

Супротстављена мишљења нису изненађење, логично је да "природњаци" бране природу, а "рудари" индустрију. Анализа и укрштање њихових аргумената и треба да послужи доносиоцима коначних одлука да стекну целовит увид у проблем, а затим процене да ли ће, на који начин и са каквим гаранцијама дозволити компанији "Рио Тинто" да експлоатише и прерађује јадарит.

РАТ У НОВОЈ ГВИНЕЈИ

ПОЗНАВАОЦИ кажу да актуелна дилема око користи и штете од рударства није српски специјалитет, већ извор полемике у целом свету. Велике рударске компаније су у безобзирној трци за профитом често изазивале не само еколошке, већ и социјалне проблеме. На пример, страховито загађење које су изазвали рудници "Рио Тинта" на острву Бугенвил, провинцији Нове Гвинеје, довело је прво до сукоба острвљана са државном администрацијом која није желела да се замера компанији бранећи интересе сопственог становништва, а затим је ситуација ескалирала до грађанског рата са матицом!

РУДАРЕЊЕ ИНФОРМАЦИЈА

РУДАРСКО-геолошке компаније су после 2000. похрлиле у Србију, чију су индустрију и руднике уништиле санкције. Мали број њих је био заинтересован за озбиљна истраживања и експлоатацију, који су веома скупи. Много једноставније је било "рударење" геолошке документације, својеврсних "мапа блага" која су циркулисале црним тржиштем информација.

Већина открића које су направиле стране компаније у Србији у ствари нису аутентични проналасци, већ последица новог бушења на местима на којима су минерале пронашле некадашње државне геолошке институције.

(Борис Субашић, Вечерње новости)